

از مؤلفان

در کلام امام صادق علیه السلام

اموی و عباسی به ترتیب هشام بن عبدالملک (نهمین خلیفه اموی)، ابراهیم بن ولید (دهمین خلیفه اموی) و مروان بن محمد آخرین خلیفه اموی (۱۲۶ - ۱۳۲) و عبد الله سفاح (اولین خلیفه عباسی) و ابوجعفر منصور دوانیقی (دومین خلیفه عباسی) مصادف بود. آن بزرگوار در ۲۵ شوال سال ۱۴۸ ه. ق در سن ۶۵ سالگی توسط منصور دوانیقی مسموم شد، در مدینه منوره به شهادت رسید و در قبرستان بقیع به خاک سپرده شد.

حضرت صادق علیه السلام ششمین پیشوای شیعیان جهان در ۱۷ ربیع الاول سال ۸۳ ه. ق در مدینه منوره دیده به جهان گشود. پدر بزرگوارش حضرت امام محمد باقر علیه السلام و مادر گرامی اش ام فروه، دختر قاسم بن محمد بن ابی بکر می باشد. اسم آن حضرت جعفر و کنیه اش ابو عبدالله و ابو اسماعیل و القاب شریفش صادق، صابر، فاضل و طاهر است!

امامت آن حضرت که همزمان با شهادت پدر ارجمندش از سال ۱۱۴ شروع شد، با حکومت ۵ تن از خلفای

اهل سنت با واسطه یا مستقیماً از امام صادق علیه السلام بهره برده‌اند.

آن حضرت شاگردان خویش را بر اساس ذوق و استعداد آنان تقسیم نموده و در همان رشته تشویق و تعلیم می‌نمود. و این گونه بود که مکتب تشیع در اثر تلاش‌های فرهنگی امام صادق علیه السلام به صورت چشم‌گیری گسترش یافت و به اکثر قلمروهای اسلامی رسید و بسیاری از مسلمانان در آن دوران طلایی به مکتب اهل بیت علیهم السلام گرویدند.

آن حضرت با استفاده از وضعیت موجود وکلای متعددی را در مناطق مختلف مستقر نمود و توسط پرورش یافتگان مکتب خویش دستور العمل‌های فردی، اخلاقی و اجتماعی را به مسلمانان آموزش داد و مکتب اهل بیت علیهم السلام را با زیباترین و محکمترین دلایل به جهان اسلام معرفی نمود.

ره‌نمودهای راهگشای آن حضرت در زمینه‌های سلوک فردی و

امام صادق علیه السلام در مدت ۳۴ سال امامت پربرکت خویش نقش شایسته‌ای در گسترش فرهنگ حیاتبخش اسلام انجام داد. آن حضرت با استفاده از فرصت بدست آمده در عصر خویش (درگیری و نزاع میان بنی امیه و بنی عباس) وسیعترین دانشگاه اسلامی را پی‌ریزی نمود؛ در دانشگاه آن حضرت حدود چهار هزار نفر شاگرد پرورش یافتند که برخی از آنان از رهبران فکری تشیع به شمار می‌آیند. هشام بن حکم، عبد الله بن ابی جعفر، هشام بن سالم، محمد بن مسلم، مفضل بن عمر و جابر بن حیان از آن جمله‌اند.

کوفه یکی از مهم‌ترین کانون‌های تجمع پرورش یافتگان دانشگاه جعفری علیه السلام بود. حسن بن علی بن زیاد و شاء که از شاگردان امام رضا علیه السلام است نقل می‌کند که: در مسجد کوفه ۹۰۰ نفر استاد حدیث مشاهده کردم که همگی از جعفر بن محمد علیه السلام حدیث نقل می‌کردند^۱. در مکتب آن حضرت نه تنها شیعیان بلکه غیر شیعیان نیز حضور می‌یافتند. پیشوایان چهارگانه

۱- رجال نجاشی، ص ۳۹.

اجتماعی، معاشرت با دیگران، برخورد با نسل نو و جوانان، مسائل حقوقی، آداب ازدواج، موضعگیری در مقابل حکومت‌ها و سیاستمداران زمان، آموزه‌های علمی، تربیتی، پزشکی و ده‌ها موضوع دیگر، زینت بخش صفحات زندگی آن حضرت و برگ زرینی در تاریخ شیعه می‌باشد. در این نوشتار گزیده‌ای از سخنان آن حضرت را در بیان ویژگی‌های مورد انتظار از شیعیان و مؤمنان حقیقی گرد آورده و به علاقمندان حضرتش تقدیم می‌داریم. بدیهی است که این‌ها همه ویژگی‌ها و صفات پیروان اهل بیت علیهم‌السلام نیست و بیان همه آن‌ها نیازمند یک کتاب مستقل می‌باشد.

استقامت و پایداری

بدون تردید پشتکار و پایداری در راه هدف، از عوامل پیروزی و توفیق انسان به شمار می‌رود. کسانی در زندگی به خواسته‌ها و آرزوهای خود نائل گشته‌اند که در راه آن نهایت تلاش و استقامت را نموده‌اند. امام صادق علیه‌السلام یکی از مهم‌ترین نشانه‌های شیعه را استقامت در راه حق می‌داند و رسیدن

به سعادت حقیقی را در گرو این خصیصه پسندیده قلمداد می‌کند و می‌فرماید: «أَلُوْأَنَّ شَيْعَتَنَا اسْتَقَامُوا لَسَطَا فَحَنَّتْهُمْ الْمَلَائِكَةُ وَلَا ظَلَّ لَهُمُ الْعَنَامُ وَلَا شَرَفُوا نَهَارًا وَلَا كَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ، وَلَمَّا سَأَلُوا اللَّهَ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُمْ»؛ اگر شیعیان ما در راه حق استقامت ورزند فرشتگان آسمان با آنان دست می‌دهند، ابرها [ی رحمت] بر سر آنان سایه می‌افکنند و سیمایشان همانند روز روشن می‌درخشد و از زمین و آسمان روزی می‌خورند و هیچ خواسته‌ای از خداوند نخواهند داشت مگر اینکه خدای متعال به آنان عطا می‌کند.»

عظمت نفس و دوری از ذلت

شخصیت هرکس در گرو عزت نفس اوست. انسان به عزت نفس و تکریم شخصیت از همه چیز حتی از آب و غذا بیشتر نیازمند است، چرا که رنج گرسنگی و تشنگی برطرف می‌شود اما تحقیر شخصیت و آزدگی روح و روان به این سادگی رفع نمی‌شود و چه بسا که تا آخر عمر

دُونَ الْمُؤْمِنِينَ أَيْتَعُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ
لِلَّهِ جَمِيعاً^۱؛ «به منافقان بشارت ده که
عذاب دردناکی در انتظار آن‌هاست.
همان‌ها که کافران را بجای مؤمنان
دوست خود انتخاب می‌کنند. آیا عزّت
[و آبرو] را نزد آنان می‌جویند با اینکه
همه عزّت‌ها از آن خداست؟»

زهد و ساده‌زیستی

از آنجا که دلبستگی به دنیا و
تعلقات آن مانع رسیدن به کمال حقیقی
است، نیک مردان الهی همیشه زهد و
قناعت را در متن برنامه خود دارند و
ساده‌زیستی، بنی‌پیرایگی و پرهیز از
جلوه‌های دنیوی و دل‌ن بستن به مظاهر
دنیا و زرق و برق آن از شاخص‌ترین
ویژگی‌های آنان است. مطمئناً آنان این
شیوه پسندیده را از زندگی پیامبران،
اولیاء الهی و عالمان عارف آموخته‌اند.
پیروان حقیقی اهل بیت علیهم‌السلام خصلت
زیبای زهد و ساده‌زیستی را از آن

انسان را بیازارد. خداوند متعال انسان
را عزیز آفریده و هیچگاه به او اجازه
تحقیر دیگران و یا شخصیت خویش
را نداده است. این سخن در مورد
پیروان مکتب تشیع از اهمیت ویژه‌ای
برخوردار است. آنان طبق رهنمود امام
صادق علیه‌السلام هیچگاه نباید خود را دلیل
کنند، بلکه باید از کارهای تحقیرآمیز و
ذلت‌آور اجتناب نمایند. آن حضرت
شیعیان را از کسالت، تنبلی، دست
درازی به سوی دیگران، طمع‌کاری،
زیاده‌طلبی و سایر امور ذلت‌آور مبرا
می‌داند و می‌فرماید: «سَبَعْتُنَا لِأَيُّهٖزُونَ
هَرِيرَ الْكَلْبِ وَلَا يَطْمَعُونَ طَمَعَ الْغُرَابِ... وَلَا
يَسْأَلُونَ لَنَا مَبْغِضًا وَلَوْ مَا تَوَا جُوعًا؛ شیعیان
ما [از فرط ذلت] همانند سگ زوزه
نمی‌کشند و مانند کلاغ طمع نمی‌کنند...
آنان هیچگاه به سوی دشمنان ما دست
[ذلت] دراز نمی‌کنند گرچه از
گرسنگی بمیرند.»

خداوند متعال نیز تن دادن به
کارهای ذلت‌آور را از صفات منافقین
شمرده و عزّت را منحصر به ذات
خویش می‌داند: «بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ
عَذَابًا أَلِيمًا الَّذِي يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ

۱- همان، ص ۳۰۳؛ از آنجایی که هریر به معنای
پارس کردن سگ به روی میهمان نیز آمده است،
می‌توان از این حدیث صفت دیگری را برای
شیعیان برشمرد و آن پرخاش نکردن و عصبانی
نشدن در معاشرت‌هاست.

۲- نساء/ ۱۳۸ و ۱۳۹.

پیروان اهل بیت علیهم‌السلام تنها بدنبال نجات خویش نیستند بلکه شب و روز در اندیشه اصلاح و راهنمایی گمراهان و آلودگان به انواع انحرافات می‌باشند. آنان با الهام از رهنمودهای پیشوای ششم علیهم‌السلام با بکارگیری شیوه‌های صحیح و پسندیده به اصلاح افراد می‌پردازند و با اخلاق نیک در جذب گنه کاران تلاش می‌کنند و این کلام زیبای رئیس مذهب جعفری را هیچگاه فراموش نمی‌کنند که فرمود:

«لَا تُقَلِّ فِي الْمُدْنِيِّينَ مِنْ أَهْلِ دَعْوَتِكُمْ إِلَّا خَيْرًا، وَاسْتَكْبِتُوا إِلَى اللَّهِ فِي تَوْفِيهِمْ وَسَلُّوا التَّوْبَةَ لَهُمْ»^۱؛ در مورد هم‌کیشان بدکار خود جز خوبی [و نیکی] چیزی نگو و از خداوند توفیق هدایت و توبه آنان را بخواهید.»

سیره امام صادق علیهم‌السلام نیز در این رابطه می‌تواند راهگشای شیعیان باشد. آن حضرت هنگامی که متوجه شد، شقرانی^۲ (فردی گنه‌کار و

گرامیان آموخته و این سخن گهربار امام صادق علیهم‌السلام را همیشه آویزه گوش خود دارند که فرمود: «إِنَّ أَخْبِتَ أَنْ تُجَاوِرَ الْجَلِيلَ فِي دَارِهِ وَتَسْكُنَ الْفِرْدَوْسَ فِي جَوَارِهِ فَلْتَهُنَّ عَلَيْكَ الدُّنْيَا وَتَجْعَلَ الْمَمُوتَ نَضْبَ عَيْنِكَ وَلَا تَدْخِرْ شَيْئًا لِعَدِيٍّ وَاعْلَمْ أَنَّ لَكَ مَا قَدَّمْتَ وَعَلَيْكَ مَا أَخَّرْتَ»؛ اگر دوست داری که در درگاه الهی با خداوند متعال هم‌نشین شوی و در بهشت در جوار حضرت باریتعالی مسکن گزینی، باید دنیا [و مظاهر آن] در نظر تو خوار باشد و مرگ، را همیشه نصب العین خود قرار بده و برای خود چیزی ذخیره نکن و بدان آنچه قبلاً [از اعمال صالح] تقدیم داشته‌ای به حال تو سودمند خواهد بود و از کارهای نیک که انجام آن را به تأخیر انداخته‌ای ضرر خواهی کرد.»

تلاش برای اصلاح دیگران

از جمله ویژگی‌های مورد انتظار برای شیعیان راستین، هدایت و اصلاح افراد منحرف به طریق صحیح می‌باشد. آنان نه تنها خود راه حقیقت می‌پیمایند بلکه از اعماق جان خویش دوست دارند دیگران هم، چنین باشند.

۱- تحف العقول، ص ۳۰۴.

۲- همان.

۳- وی از فرزندان صالح شقرانی یکی از اصحاب رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌باشد. صالح در اوایل

راستگویی است. این دو خصیلت آنچنان اهمیت دارد که اساس نظم و انسجام و آرامش هر جامعه‌ای را می‌توان با تقویت و ترویج آن دو در میان افراد جامعه پی‌ریزی نمود و مشکلات را حل کرد و سعادت جوامع را تضمین نمود. امام صادق علیه السلام گذشته از توصیه‌هایی کلی به عموم شیعیان در این رابطه، به برخی از یارانش در این مورد پیام ویژه می‌فرستاد. اهتمام آن حضرت به ترویج و احیای این دو ویژگی انسانی و اخلاقی در میان شیعیان، جایگاه آن‌ها را در میان تمام صفات پسندیده و فضائل اخلاقی روشن می‌سازد.

امام صادق علیه السلام به ابی کهمس فرمود: *«إِذَا أَتَيْتَ عَبْدَ اللَّهِ فَاقْرَأْهُ السَّلَامَ وَقُلْ لَهُ: إِنَّ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ يَقُولُ لَكَ: أَنْظِرْ مَا بَلَغَ بِهِ عَلِيٌّ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَالْزِمْنَهُ، فَإِنَّ عَلِيًّا علیه السلام إِنَّمَا بَلَغَ مَا بَلَغَ بِهِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِصِدْقٍ*

برده بود که پیامبر صلی الله علیه و آله آزادش نمود، بدین جهت بعنوان آزاده شده پیامبر لقب گرفت.
۱- بحار الانوار، ج ۴۷، ص ۳۴۹؛ داستان راستان، ص ۱۵۲.

شرابخوار) نمی‌تواند از دربار منصور دوانیقی سهم خود را دریافت کند، به آنجا رفت و سهم شقرانی را گرفت و به وی تسلیم نمود. آن حضرت هنگام پرداخت وجه به شقرانی با لحنی ملاحظت‌آمیز و مهربان، خطای وی را به او گوشزد کرده و فرمود: کار خوب از هر کسی خوب است ولی از تو بواسطه انتسابی که به ما اهل بیت داری خوبتر و زیباتر است و کار بد از هر کسی بد است، ولی از تو به خاطر همین انتساب، زشت‌تر و قبیح‌تر است. امام صادق علیه السلام این جمله را فرمود و گذشت. شقرانی با شنیدن این جمله دانست که امام از سر او و گناهش آگاه است و از اینکه امام با این حال به یاری او شتافته و ابراز محبت نمود و با رفتاری کاملاً منطقی و پسندیده وی را به گناهش متوجه ساخت، شدیداً نزد وجدان خود شرمسار گشت و خود را ملامت نمود.^۱

امانت و صداقت

از مهم‌ترین و بسارزترین ویژگی‌های مورد انتظار برای شیعیان و مؤمنان، دو صفت والای امانتداری و

مبارکشان خیلی اهمیت داشته، به ابن ابی یعفور که مخلص و جان نثار آن بزرگوار بوده پیغام داده و سفارش فرموده به ملازمت آن‌ها.^۲

حضرت صادق علیه السلام در حدیث دیگری اهمیت این دو صفت را چنین بیان می‌دارد: «لَا تَنْظُرُوا إِلَى طُولِ رُكُوعِ الرَّجُلِ وَ سُجُودِهِ فَإِنَّ ذَلِكَ شَىءٌ إِغْتَاذَهُ، فَلَوْ تَرَكَهُ اسْتَوْحَشَ لِيَذُكَّ وَلَكِنْ أَنْظُرُوا إِلَى صِدْقِ حَدِيثِهِ وَادَاءِ أَمَانَتِهِ^۳؛ به طول رکوع و سجود شخص ننگرید زیرا به آن عادت کرده و اگر ترک کند به خاطر آن وحشت می‌کند، بلکه به راستی گفتار و امانتداری او بنگرید.»

آری شیعه راستین را با عبادت و اطاعت‌های ظاهری نمی‌توان شناخت بلکه باید در عرصه امتحان، راستی و امانتداری او ثابت شود. چه بسا افرادی که با انجام عبادت‌های سنگین و اعمال طولانی و ریایی، خود را مؤمن و پیرو اهل بیت علیهم السلام قلمداد می‌کنند، اما در

الْحَدِيثِ وَادَاءِ الْأَمَانَةِ^۱؛ هرگاه پیش عبدالله [ابن ابی یعفور] رفتی، سلام [مرا] به او برسان و بگو: جعفر بن محمد به تو می‌گوید: دقت کن در آن چیزی که به وسیله آن علی علیه السلام در محضر رسول خدا صلی الله علیه و آله سرافراز شد [و او را به آن مقامات عالی رساند]. پس [تو هم] آن‌ها را برای خودت لازم بدان [و رفتار خویش را با آن اوصاف زیبا بیارای]، مطمئناً علی علیه السلام با راستگویی و امانتداری در نزد پیامبر صلی الله علیه و آله به آن درجه و عظمت رسید.»

حضرت امام خمینی رحمته الله علیه در شرح این حدیث می‌فرماید: «هان! ای عزیز! تفکر کن در این حدیث شریف! بین مقام صدق لهجه و رد امانت تا کجاست که علی بن ابی طالب علیه السلام را بدان مقام بلند رسانید. از این حدیث معلوم می‌شود که رسول خدا صلی الله علیه و آله این دو صفت را از هر چیز بیشتر دوست می‌داشتند که در بین تمام صفات کمالیه مولی علیه السلام این دو او را مقرب کرده است و با آن مقام ارجمند رسانده است. جناب صادق علیه السلام نیز در بین تمام افعال و اوصاف، این امر را که در نظر

۱- اصول کافی، کتاب الایمان و الکفر، باب

الصدق و أداء الامانة، حدیث ۵.

۲- چهل حدیث، امام خمینی رحمته الله علیه، ص ۴۷۷.

۳- کافی، ج ۲، ص ۱۰۵.

مقام راستی و امانتداری نمی‌توانند از عهده آن برآمده و مغلوب شیطان می‌شوند.

ولایت پذیری

یکی دیگر از ویژگی‌های شیعیان از منظر حضرت صادق علیه السلام پذیرش ولایت و رهبری امامان معصوم علیهم السلام به عنوان تداوم رسالت نبوی صلی الله علیه و آله می‌باشد. شیعه حقیقی آنچنان به ولایت اهل بیت علیهم السلام دل بسته است که شادی و حزن، خوشی و ناخوشی و تمام لذائذ و شدائد زندگی را با ولایت و محبت ائمه اطهار علیهم السلام پیوند می‌زند. محبت اهل بیت علیهم السلام آنچنان در جان و دل و تن رسوخ کرده که تمام گفتار، رفتار و کردار او با ملاک‌ها و معیارهای اهل بیت علیهم السلام سنجیده می‌شود و آنان به عنوان حجت شرعی برای او هستند.

امام صادق علیه السلام فرمود: «رَحِمَ اللهُ شَيْعَتَنَا خُلِقُوا مِنْ فَاضِلِ طِينَتِنَا وَحُجِنُوا بِمَاءِ وَلَايَتِنَا يَحْرُتُونَ لِحَرْزِنَا وَيَفْرَحُونَ لِفَرْحِنَا!» خداوند شیعیان ما را رحمت کند که از زیاده‌ی سرشت ما آفریده شده‌اند و با آب ولایت ما عجین گشته‌اند. آنان به خاطر اندوه [و غصه‌های] ما غمناک می‌شوند و با

شادی ما شاد می‌گردند.»

امام صادق علیه السلام علاوه بر سفارش‌های مکرر به ولایت‌پذیری پیروان خویش، در مکتب تربیتی خویش شیعیانی ولایتی تربیت نموده و آنان را به این کار تشویق می‌کرد.

داستان ذیل بیانگر این حقیقت است: عبدالله بن ابی‌یعفور یکی از شیعیان مخلص و فداکار است که در پذیرش ولایت ائمه اطهار علیهم السلام اسوه‌ای کامل و نمونه‌ای بارز برای تمام شیعیان می‌باشد. او با همه عظمت علمی و موقعیت اجتماعی که در میان قوم خود داشت، در برابر فرمان امام علیه السلام تسلیم محض بود. در این مورد داستان مشهوری از وی نقل شده که نهایت اخلاص و اطاعت وی را از ائمه اطهار علیهم السلام نشان می‌دهد. وی روزی در حضور پیشوای ششم علیه السلام نشست بود و از وجود حضرتش بهره‌مند می‌شد. عبدالله، ضمن ارائه سخنانی به امام علیه السلام کلامی را اظهار نمود که مورد عنایت حضرت قرار گرفت. این سخن وی که از عمق جان و متهای ایمان وی ریشه می‌گرفت می‌تواند درسی

زیبا و الگویی مناسب برای تمام پیروان و دوستان اهل بیت علیهم‌السلام باشد.

او به امام صادق علیه‌السلام عرضه داشت: «وَاللَّهِ لَوْ قُلِّقَتْ رُمَانَةٌ بِنَضْفَيْنِ قُلِّقْتُ هَذَا حَرَامٌ وَمِنْهُمَا حَلَالٌ لَكَهْدُتُ أَنْ أَلْدِي قُلْتُ حَلَالٌ، حَلَالٌ؛ وَأَنَّ أَلْدِي قُلْتُ حَرَامٌ، حَرَامٌ؛ فَقَالَ: رَحِمَكَ اللَّهُ، رَحِمَكَ اللَّهُ؛^۱ سوگند به خدا! اگر اناری را از وسط دو نصف کنی و بفرمایی که نصف آن حلال و نصف دیگرش حرام است، مطمئناً گواهی خواهم داد که: آنچه را گفتی حلال، حلال است و آن نصفی را که فرمودی حرام، حرام است [و هیچگونه چون ر چرا نخواهم کرد]. امام صادق علیه‌السلام فرمود: خدا تو را رحمت کند، خدا تو را رحمت کند.»

شهرت‌گریزی

مؤمن و شیعه واقعی بر این باور است که کار و عمل انسان باید برای جلب رضایت حضرت حق باشد و به غیر از این عمل وی ارزش حقیقی نخواهد داشت. کسانی که برای خوشایند دیگران و جلب رضایت آنان - که در مسیر حق نیستند - تلاش می‌کنند، کاری بیهوده و عبث انجام می‌دهند. اساساً خودپرستی با خداپرستی در تضاد است. از منظر امام صادق علیه‌السلام

عمل ریایی که برای خوشنودی خداوند متعال نبوده و تنها برای ارضای نفس و یا خوشایند دیگران انجام می‌گیرد، نزد خداوند عالم پشیزی ارزش ندارد. آن وجود گرایی در یک سخن بلیغ فرمود: «كُلُّ الْبِرِّ مَقْبُولٌ إِلَّا مَا كَانَ رِثَاءً^۲؛ تمام نیکی‌ها پذیرفته می‌شود مگر اعمالی که بخاطر ریا [و نشان دادن به دیگران] انجام گرفته باشد.»

پیشوای ششم در توضیح سخن خویش به عبدالله بن جندب^۳ می‌فرماید: «الَّا تَتَصَدَّقُ عَلَى أَحْيَيْنَ النَّاسِ لِيَرْكُوكَ، فَأَنَّكَ إِنْ فَعَلْتَ ذَلِكَ فَقَدْ اسْتَوْفَيْتَ أَجْرَكَ، وَلَكِنْ إِذَا أَعْطَيْتَ يَمِينَكَ فَلَا تَطْلُعَ عَلَيْهَا شَيْءًا لَكَ^۴؛ هیچگاه صدقه [و کارهای نیک] را جلوی چشم مردم انجام مده به قصد اینکه تو را

۱- رجال کثی، ص ۲۴۹.

۲- تحف العقول، ص ۳۰۳.

۳- عبدالله بن جندب بجلی کوفی مردی جلیل‌القدر، مورد اعتماد ائمه اطهار علیهم‌السلام و همنشین امام باقر، امام صادق، امام کاظم و حضرت رضا علیهم‌السلام بود. عبدالله که شخصیتی فقیه، محدث و اهل عبادت بود، از طرف امام کاظم و امام رضا علیهم‌السلام سمت وکالت را به عهده داشت. بعد از فوت وی علی بن مهزیار جانشین وی گردید.

۴- تحف العقول، ص ۳۰۵.

[مردی] پاکیزه انگارند، که اگر به این [سخن] عمل کنی اجر و پاداش خود را به نحو کامل دریافت خواهی کرد، ولی [به خاطر داشته باش] که اگر با دست راست خود بخشش می‌کنی دست چپ خود را مطلع نساز.^۱

رسیدگی به خانواده

توسعه دادن به زندگی خانوادگی و خوشرفتاری با اعضای خانواده یکی دیگر از ویژگی‌های مورد انتظار برای مؤمن و شیعه کامل می‌باشد. پیرو حقیقی امام صادق علیه السلام هیچگاه نسبت به خانواده خود، تنگ نظر، سخت گیر و بد رفتار نیست. او تلاش می‌کند که به نحو شایسته‌ای با همسر و فرزندان خود معاشرت نماید و در صورت امکان به رفاه و امور معیشتی خانواده گسترش دهد.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ عِبَالَ الْمَرْءِ أَسْرَاءَهُ فَمَنْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ نِعْمَةً فَلْيُؤَسِّغْ عَلَى أَسْرَائِهِ فَإِنَّ لَمْ يَفْعَلْ أَوْشَكَ أَنْ تَزُولَ تِلْكَ النِّعْمَةُ»^۲؛ اعضای خانواده یک مرد [همانند] اسیر اویند. پس هر کسی که خداوند متعال نعمتی به او عطا کند، باید به خانواده [و زیردستان] خود گشایشی در زندگی ایجاد کند که اگر چنین نکند ممکن است این

نعمت از دست او خارج شود.^۱ در روایتی دیگر امام صادق علیه السلام شیعیان را به خوشرفتاری با خانواده سفارش نموده و آنرا موجب طولانی شدن عمر می‌داند و می‌فرماید: «مَنْ حَسَنَ بِرَّهٖ فِي أَهْلِ بَيْتِهِ زَيْدَ فِي عُمُرِهِ»^۳؛ هر کس با خانواده خود خوشرفتاری نماید عمرش طولانی خواهد شد.^۴

رعایت ادب در معاشرت با دیگران

ادب و مواظبت بر فضائل اخلاقی از بزرگترین سرمایه‌های معنوی برای هر انسان محسوب می‌شود. انسان با رعایت آداب اخلاقی و اجتماعی جایگاه خود را در جامعه تحکیم بخشیده و دل‌ها را به سوی خود جذب می‌کند. دوست و دشمن، افراد با ادب را ستوده و از اعماق جان به آنان به دیده احترام می‌نگرند.

امام صادق علیه السلام رعایت اصول اخلاقی و توجه به آداب انسانی را از ویژگی‌های مکتب تشیع دانسته و آن را بر شیعیان

۱- این سخن کنایه از نهایت پنهان کاری در انجام کارهای نیک می‌باشد.

۲- کشف الغممه، ج ۲، ص ۲۰۷.

۳- همان، ص ۲۰۸.

گروه‌ها [ی منحرف] شما را اغفال کنند، به خدا سوگند! به ولایت ما اهل بیت نمی‌توان رسید مگر با تقوی و تلاش در دنیا و همکاری با برادران دینی در راه خدا.»

دوری از مجالس گناه

یکی از عوامل تأثیر گذار در روح و روان انسان محیط اطراف اوست. عوامل انحرافی از جمله محفل‌های آلوده و اجتماعات ضد ارزشی که افراد گنهکار و فاسد آن‌ها می‌گردانند، تأثیرات فراوانی را در افراد شرکت‌کننده باقی می‌گذارد و آنان خواهی نخواهی هم‌رنگ با اهل فسق و فجور و معصیت می‌شوند.

بدین جهت امام صادق علیه السلام مؤمنین را از شرکت در این محافل نهی کرده و آنان را از رفتن به چنین مکان‌هایی برحذر می‌دارد، مگر اینکه برای تغییر وضعیت موجود باشد. آن حضرت می‌فرماید: «لَا يَتَّبِعِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَجْلِسَ مَجْلِسًا يَغْضَى اللَّهُ فِيهِ وَلَا يَقْدِرُ عَلَى تَغْيِيرِهِ»^۱؛ برای مؤمن شایسته نیست که در مجلسی بنشیند که در آن معصیت خداوند انجام می‌شود و او

راستین امری ضروری و لازم می‌شمارد و می‌فرماید: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يُوقَرْ كِبْرُنَا وَلَمْ يَرْحَمْ صَغِيرُنَا»؛ شیعه ما نیست کسی که بزرگترها را احترام نکند و به کوچکترها ترحم ننماید.»

همیاری با برادران دینی

تعاون و همیاری در بین پیروان اهل بیت علیهم السلام گذشته از اینکه موجب نزدیکی دل‌ها و ایجاد انس و محبت می‌شود، از مهم‌ترین عوامل اقتدار و تحکیم ارتباط در میان آنان می‌باشد.

آنان با کنار گذاشتن اختلاف نظرها و سلیقه‌های مختلف و احترام به همدیگر در پیشبرد و نشر فرهنگ اهل بیت علیهم السلام نهایت سعی خود را مبذول می‌دارند. شیعیان حقیقی با دوری از هوای نفس و رد خواست‌های شیطانی مخالفین مکتب متعالی تشیع، با همدیگر مانوس شده و در راه ترویج معارف اسلامی و آموزه‌های اهل بیت علیهم السلام تلاش می‌کنند. امام صادق علیه السلام در این مورد به یکی از یاران خود می‌فرماید: «بَلِّغْ مَعَاشِرَ شِيعَتِنَا وَقُلْ لَهُمْ: لَا تَذَمُّنَّ بَعْضُكُمْ الْمَذَاهِبَ، فَوَاللَّهِ لَا تُسْأَلُ وَلَا يُسْتَأْنَى إِلَّا بِالتَّوَرَعِ وَالْإِحْتِمَادِ فِي الدُّنْيَا وَالمَوَاسَاةِ الْإِخْوَانِ فِي اللَّهِ»^۲؛ به شیعیان ما برسان و بگو: مبادا

۱- بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۱۳۸.

۲- تحف العقول، ص ۳۰۳.

۳- وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۵۰۳.

توانایی تغییر آن را ندارد.»

استفاده از فرصت‌ها

فرصت‌های بدست آمده در زندگی کم است و سریعاً از دست انسان خارج می‌شود. انسان موفق کسی است که از هر فرصت بدست آمده - گرچه کوتاه مدت باشد - برای رسیدن به هدف خویش بهره گیرد. پیشوای ششم در این زمینه به پیروان خود فرمود: «مَنْ أَنْتَظَرَ عَاجِلَةَ الْفُرْصَةِ مُؤَاجِلَةً الْأَسْقِطَاءِ سَلَبَتْهُ الْآيَاتُ الْفُرْصَةَ، لِأَنَّ مِنْ شَأْنِ الْآيَاتِ السَّلْبِ وَتَسْبِيلِ الزَّمَنِ الْقَوْتُ؛ هر کس [در فرصت‌های بدست آمده که کوتاه و گذرا هستند] به انتظار فرصت‌های کاملتری در آینده بنشیند، روزگار آن فرصت [کوتاه] را نیز از او خواهد گرفت؛ چراکه عادت روزگار سلب [فرصت‌ها] و روش زمانه از دست رفتن است.»

تلاوت قرآن

قرآن کلام الهی، و جلوه‌ای از قدرت و علم و حکمت پروردگار است و آیات نورانی آن نشانگر عظمت خداوند متعال می‌باشد. قرآن برنامه زندگی یک مسلمان و معارف آن گنجینه‌ای بی‌پایان است. قرآن عهدنامه‌ای میان خداوند و مردم می‌باشد. امام صادق علیه السلام با اشاره به این عهدنامه

گرا بندگان، به مسلمانان سفارش می‌کند که هر روز پنجاه آیه از این کتاب را تلاوت کنند: «الْقُرْآنُ عَهْدُ اللَّهِ إِلَى خَلْقِهِ، فَقَدْ يَنْبَغِي لِمَنْزَرَةِ الْمُسْلِمِ أَنْ يَنْتَظِرَ فِي عَهْدِهِ وَأَنْ يَفْرَأَ مِنْهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ خَمْسِينَ آيَةً؛ قرآن عهدنامه خداوند متعال به انسان‌ها می‌باشد، برای مسلمان شایسته است که به این عهدنامه بنگرد و در هر روز پنجاه آیه از آن را تلاوت کند.»

آن حضرت در سخن دیگری به کیفیت تلاوت و آداب قرائت قرآن پرداخته و فرمود: «عَلَيْكُمْ بِالْقُرْآنِ! فَمَا وَجَدْتُمْ آيَةً تَجَابِهَا مِنْ كُنَّ قَبْلَكُمْ فَأَعْمَلُوا بِهَا، وَمَا وَجَدْتُمْوهَا مِنْ كُنَّ قَبْلَكُمْ فَأَجْتَنِبُوا؛ بر شما باد تلاوت قرآن، پس هر آیه‌ای یافتید که کسانی قبل از شما [با عمل به آن] نجات یافته‌اند، شما هم به آن عمل کنید و هر آیه‌ای را مشاهده کردید که بیانگر عوامل هلاکت [و نابودی] پیشینیان است، شما هم از آن [عوامل] پرهیز کنید.»

۱- بحار الانوار، ج ۷۸، ص ۲۶۸.

۲- کافی، ج ۲، ص ۶۰۹.

۳- وسائل الشیعه، ج ۴.